

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Станіслав Білько*, здобувач третього (наукового) рівня вищої освіти
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

© Білько С., 2021

Стаття отримана редакцією 22.08.2021 р.
The article was received by editorial board on 22.08.2021

Постановка проблеми. Поглиблення цифрових трансформацій національної економіки як наслідок інформаційно-технологічного розвитку спричиняє вільне й неконтрольоване переміщення інформаційних потоків в глобальному інформаційному просторі та призводить до виникнення потенційних і реальних загроз інформаційній безпеці України. Протистояти ризикам та загрозам в інформаційній сфері у сучасних умовах здатна ефективно організована система забезпечення інформаційної безпеки, що має ґрунтуватися на взаємодії державних органів, недержавних структур і громадян. В цьому аспекті питання формування сприятливого регуляторного середовища як базису розроблення ефективних форм реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки набуває особливої актуальності.

Огляд останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні та прикладні аспекти інституціоналізму як напрямку економічної думки висвітлені в працях таких науковців як Т. Веблен, Дж. Коммонс, Д. Норт, Дж. Ходжсон, Е. Остром та ін. Різні аспекти інституціоналізації економічних процесів актуалізуються у працях Д. Буркальцевої, З. Варналія, Т. Гайдай, М. Ступень, С. Онищенко, Б. Шумлянського та інших учених.

Теоретичним та практичним аспектам забезпечення інформаційної безпеки присвячено праці таких науковців як: Н. Грабар, Б. Кормич, В. Петрик, Г. Яровенко та інших.

Проте, незважаючи на значні наукові здобутки у зазначеній сфері, питання інституційного забезпечення інформаційної в Україні залишається актуальним. Використання інституціонального підходу у дослідженні інформаційної безпеки дозволить пояснити її сутність, сформулювати інституційну архітектуру забезпечення.

Мета дослідження. Метою дослідження є обґрунтування концептуальних засад та прикладних аспектів інституційного забезпечення інформаційної безпеки в Україні.

Завдання полягає у висвітленні сутності інституційного забезпечення з погляду різних концептуальних підходів та авторського підходу щодо визначення інституційного забезпечення інформаційної безпеки, а також у визначенні інституційно-правового та інституційно-організаційного її забезпечення.

Основні результати дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження інституційного забезпечення інформаційної безпеки правомірно визначити фундаментальні положення інституціоналізму та неоінституціоналізму. Доцільність використання інституціонального підходу аргументовано ефективністю його інструментарію у процесах формування інституційної архітектури та механізму забезпечення інформаційної безпеки.

Дослідження інституційного забезпечення інформаційної безпеки доцільно розпочати з деталізації та систематизації категоріального апарату, зокрема понять «інститут», «інституції», «інституційне забезпечення».

Аналіз наукових підходів до визначення категорій «інститут» та «інституція» дає змогу зробити висновок про однорідність їх економічного змісту та відмінність ступеня системності. Інституцію правомірно розглядати як систему, тоді як інститут – базовий невідимий елемент інституції [1].

Один із основоположників інституціоналізму, Дж. Коммонс, характеризує інституції у вузькому значенні, як «систему законів чи природних прав, в межах яких індивіди діють як в'язні» та у широкому – як «колективну дію по контролю, лібералізації та розширенню індивідуальної

діяльності» [2]. Згідно з підходом представника неоінституціоналізму Д. Норта поняття «інституції» охоплює будь-які види обмежень, створені для спрямування людської взаємодії в певному напрямі. Призначення інституцій у суспільстві полягає в тому, щоб зменшити невизначеність через встановлення постійної структури людської взаємодії [3]. Зазначений підхід підтримав Е. Остром, який визначає інституції як сукупність правил прийняття рішень у певних сферах діяльності [4].

Формування категоріальної системи інституціоналізму продовжує досліджуватися та удосконалюватися вітчизняними вченими. Зокрема, Т. Гайдай розглядає поняття інституції за функціональним призначенням – як систему норм і правил, які упорядковують, структурують соціально-економічну взаємодію економічних суб'єктів і соціальних груп [5].

Узагальнюючи погляди представників «нового» інституціоналізму інституції доцільно визначити як систему норм і правил, які охоплюють формальні та неформальні норми, що регламентують відносини між економічними суб'єктами і передбачають наявність відповідних організаційних структур з метою досягнення певних цілей.

Формою прояву інституцій є інститути. Сутнісними характеристиками цієї категорії можуть виступати як юридичні норми, так і порядок встановлення зв'язків між ними, «що надає можливість упорядкувати (регламентувати) стосунки між суб'єктами права з метою надання їм стійкого характеру, для чого і створюються відповідні організаційні структури та органи контролю» [6, 7]. Поняття «інститут» є базовим для теорії інституціоналізму і позначає певний звичай, порядок, прийнятий у суспільстві, а також закріплення їх у вигляді закону або організації.

Т. Веблен, як основоположник інституціоналізму, визначає інститути як закріплення звичаїв і порядків у вигляді закону [8]. За Дж. Коммонсом провідними інститутами в державі є корпорації, профспілки, політичні партії, а фундаментальними інституційними категоріями: – «діючий колективний інститут», «ринкова сила», «ринкові угоди». Саме вони визначають економічну поведінку в суспільстві [2].

Д. Норт визначає інститути суб'єктом інституційного механізму. Як зазначає Д. Норт «...не існує інших рішень, крім використання інституційних механізмів, щоб установити правила гри, і використання організації – щоб забезпечити дотримання цих правил» [3]. Дж. Ходжсон визначає інститути як системи соціальних правил, а саме: «довготривалі системи укладених і вкорінених правил, що структурують соціальні взаємодії» [9].

Справедливо зазначає Д. Буркальцева, що аналіз інститутів повинен здійснюватися залежно від мікро- або макрорівнів дослідження. На мікрорівні підприємці, виробники і фінансові посередники організовують роботу фірм, виконують функції зі створення й обслуговування ринкової інфраструктури. На макрорівні держава, домогосподарства, а також міжнародні інституційні організації виступають як основні суб'єкти, що виконують функції координації системи [10].

У контексті проведеного дослідження інституційне забезпечення правомірно визначити як процес формування інституцій (формальні та неформальні норми, які впливають на поведінку суб'єктів) та інститутів (юридичні норми), які консолідовано у формі організацій (підприємства, інфраструктура, державні органи), законів (нормативно-правові акти) та правил (економічні закони ринкової економіки) у процесі еволюції ринкового механізму.

Інституційне забезпечення інформаційної безпеки – це сукупність державних і недержавних інституцій, які забезпечують створення нормативно-правових, організаційних та економічних умов, необхідних для формування та реалізації ефективної державної політики у сфері інформаційної безпеки.

У складі інституційного забезпечення інформаційної безпеки правомірно виділити дві складові:

- інституційно-правове забезпечення;
- інституційно-організаційне забезпечення.

Враховуючи об'єкт інституційно-правового забезпечення, доцільно дати авторське трактування поняттю «інституційно-правове забезпечення інформаційної безпеки» – нормативна форма реалізації функцій державних та недержавних інституцій у напрямку забезпечення стану захищеності інформаційного середовища та протидії ризикам і загрозам, спричинених поширенням негативних інформаційних впливів.

Система нормативно-правових актів, що регулюють питання інформаційної безпеки включає: Конституцію України, Закон України «Про національну безпеку України», Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації», Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», Стратегію інформаційної безпеки (знаходиться на етапі схвалення Радою національної безпеки і оборони України та має бути введеною

в дію Указом Президент України), Стратегію кібербезпеки України, Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, Концепцію розвитку цифрових компетентностей, Міжнародні стандарти серії ISO/IEC 27000, нормативні документи в галузі технічного захисту інформації (НД ТЗІ) та державні стандарти України стосовно створення і функціонування КСЗІ, інші нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері інформаційної безпеки.

До 2021 року інституційно-правове забезпечення інформаційної безпеки зводилося до опосередкованого розгляду окремих її аспектів або стосувалося системи технічного захисту інформації.

Так, Конституцією України ст. 17, поряд із захистом суверенітету і державної цілісності України, передбачено «забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу» [11]. В Законі України «Про національну безпеку України» визначені напрями державної політики щодо забезпечення інформаційної безпеки, кібербезпеки. Водночас, як доповнення, у Законі України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» інформаційна безпека визнається невід'ємною частиною політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки [12].

Ухвалено Урядом у вересні 2021 року Стратегію інформаційної безпеки правомірно вважати концептуальною основою забезпечення інформаційної безпеки в Україні. Стратегією визначені методологічні аспекти забезпечення інформаційної безпеки України, упередження появи та мінімізації загроз національній безпеці в інформаційній сфері, захисту прав громадян на інформацію та захист персональних даних.

Таким чином, прийняття Стратегії інформаційної безпеки є свідченням усвідомлення необхідності забезпечення інформаційної безпеки України як основи захисту національних інтересів в умовах діджиталізації. Цей документ окреслив вектори державної регуляторної політики у зазначеній сфері та стане базисом для формування ґрунтового інституційно-правового забезпечення інформаційної безпеки.

Інституційно-організаційне забезпечення пропонується розглядати як систему організацій (органів влади), які забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері інформаційної безпеки.

Органами державної влади, на які покладено функції формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки правомірно визначити: Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Міністерство оборони України, Міністерство культури та інформаційної політики України, Міністерство цифрової трансформації, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Раду національної безпеки і оборони України, Департамент кіберполіції Національної поліції України, інші центральні органи виконавчої влади та органи сектору безпеки і оборони України, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Зокрема, у Положенні «Про Міністерство культури та інформаційної політики» визначено, що Міністерство забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури, державної мовної політики, популяризації України у світі, державного іномовлення, інформаційного суверенітету України та інформаційної безпеки.

Міністерство цифрової трансформації, забезпечуючи формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, є невід'ємним елементом інституційно-організаційного забезпечення інформаційної безпеки.

Основними завданнями Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, згідно з чинним законодавством, є реалізація державної політики у сфері захисту державних інформаційних ресурсів у мережах передачі даних, забезпечення функціонування Державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, криптографічного та технічного захисту інформації.

Рада національної безпеки і оборони України як координаційний орган при Президентові України уповноважена приймати рішення щодо визначення концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки в цілому та, в тому числі, в інформаційній сфері з урахуванням масштабу потенційних та реальних загроз національним інтересам України.

Реалізацію державної політики в сфері протидії кіберзлочинності як невід'ємної складової державної політики у сфері інформаційної безпеки здійснює Департамент кіберполіції Національної поліції України.

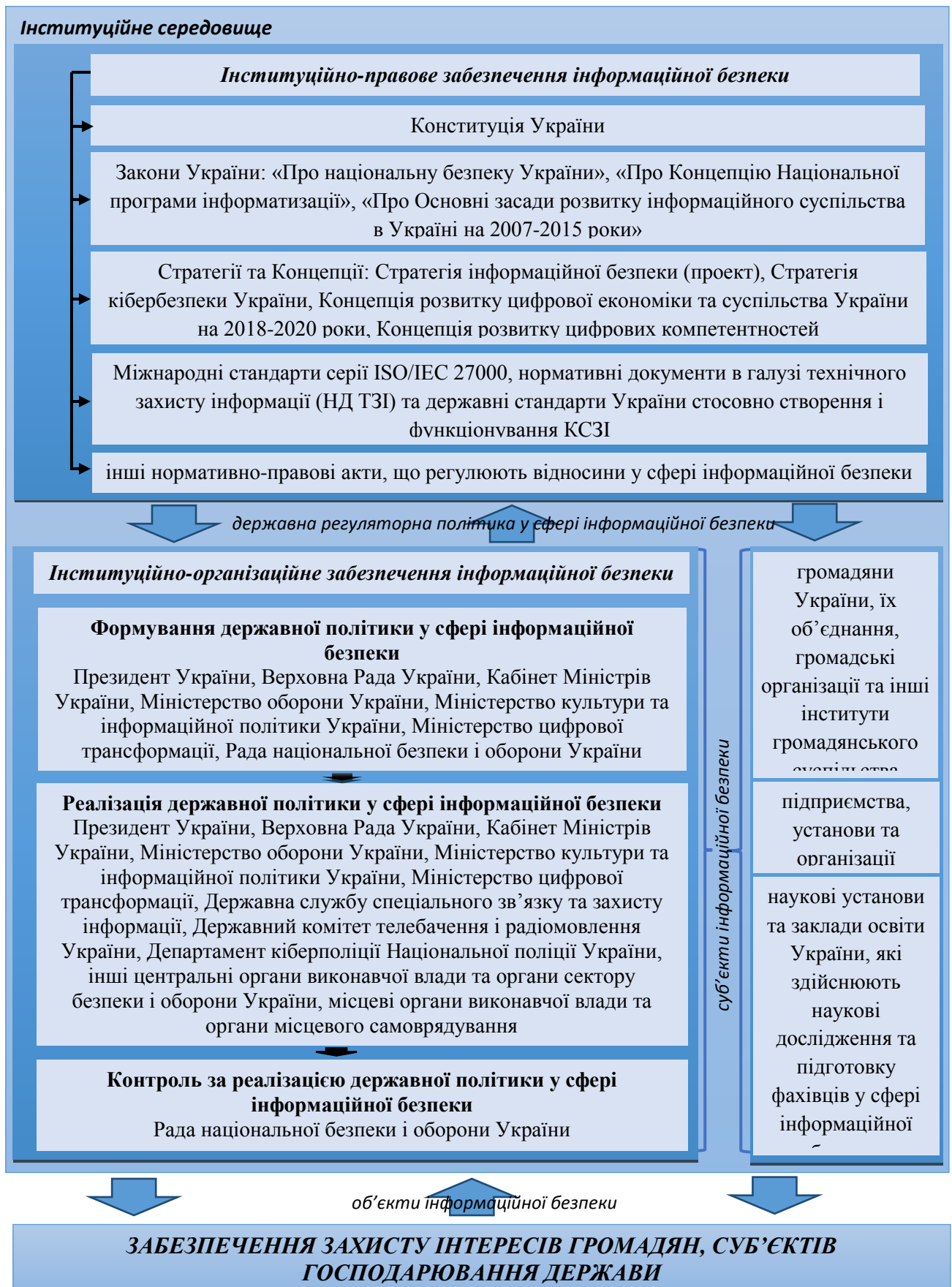

Рис. 1. Інституційне забезпечення інформаційної безпеки України*

*Побудовано автором

Водночас, у чинному законодавстві не визначений спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері інформаційної безпеки України. Центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом у сфері захисту інформації визначено Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації. Водночас особливий статус має Рада національної безпеки і оборони України, оскільки є єдиним органом, який має повноваження координувати та контролювати діяльність органів виконавчої влади з реалізації політики інформаційної безпеки України та вносити Президенту України пропозиції щодо її уточнення та ресурсного забезпечення. Відсутність чіткої координації, розподілу функціональних обов'язків серед перелічених органів державної влади знижує рівень ефективності державної політики у сфері інформаційної безпеки.

Базуючись на системному підході, який передбачає розгляд та дослідження будь-яких систем з позиції мети їх функціонування, суб'єктів, які приймають участь у її забезпеченні, об'єктів, які функціонують у певній сфері діяльності, та на яких направлено інструменти впливу [13], правомірно представити архітектоніку інституційного забезпечення інформаційної безпеки (рис. 1).

Таким чином, інституційно-правове та інституційно-організаційне забезпечення інформаційної безпеки з урахуванням взаємозв'язків між суб'єктами (система державних і недержавних інституцій, а також громадян України) становлять інституційне середовище інформаційної безпеки, від ефективності функціонування якого буде залежати рівень забезпечення захисту інтересів громадян, суб'єктів господарювання та держави в цілому як соціальних об'єктів інформаційної безпеки.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене правомірно відмітити доцільність застосування інституціонального підходу. Адже це дало можливість вивчити концептуальні засади інформаційної безпеки та окреслити інституційну архітектоніку її забезпечення. Встановлено, що інституційне забезпечення інформаційної безпеки являє собою складну багатокомпонентну систему, яка включає інституційно-правове та інституційно-організаційне забезпечення.

На сьогоднішній день проблема інституційно-організаційного забезпечення інформаційної безпеки в Україні полягає у відсутності спеціально уповноваженого органу, що суперечить сучасним тенденціям організації регуляторних процесів. Адже відсутність чіткої координації, розподілу функціональних обов'язків серед органів державної влади знижує рівень ефективності державної політики у сфері інформаційної безпеки.

Відмічаючи важливість та значення ухваленої Урядом Стратегії інформаційної безпеки, проблема недостатньої розробленості нормативно-правової бази у сфері інформаційної безпеки залишається актуальною та потребує розв'язання.

Таким чином, удосконалення інституційного забезпечення інформаційної безпеки вимагає комплексного підходу і передбачає впровадження якісних змін в інституційно-організаційному та інституційно-правовому забезпеченні.

REFERENCES:

1. Hlushko A., Marchyshynets O. (2018). Institutional provision of the state regulatory policy in Ukraine *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. ASERS Publishing House. Volume 9, Issue 3. Pp. 941–948.
2. Commons J. R. (1931). Institutional Economics *American Economic Review*. Vol. 21. P. 648–657. Access mode: <http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/commons/institutional.txt>
3. Nort D. (2000). *Institutions, institutional change and the functioning of the economy* [trans. from English I.Dziub]. K.: Osnovy. 198 p.
4. Ostrom E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press. P. 51.
5. Haidai T. V. (2006). Institution as a tool of institutional economic analysis. *Ekonomichna teoriia*. № 2. Pp. 5–64.
6. Varnalii Z. S., Burkaltseva D. D., Saienko O. S. (2011). *Economic security of Ukraine: problems and priorities of strengthening*. K.: Znannia Ukrainy. 299 p.
7. Onyshchenko S. V. (2016). Institutional support of budget security of Ukraine. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*. Vol. 5. C. 31-38.
8. Veblen T. (1918). *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. New York: B. W. Huebsch. 401 p. Access mode: <http://oll.libertyfund.org/titles/1657>
9. Hodgson G. (2007). What Are Institutions? *Voprosy Ekonomiki*. (8). P. 28-48. Access mode: <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2007-8-28-48>

10. Burkaltseva D.D. (2012). Суб'єктно-інституційне забезпечення економічної безпеки держави. *Visnyk Chernivetskoho torhivnelno-ekonomichnoho instytutu*. Chernivtsi: CHTEI KNTEU. Vol. II (46). Economic sciences. С. 121 – 127.

11. Verkhovna Rada of Ukraine. The Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996 № 254k / 96-VR. Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254k/96-вр>

12. 12. On the Concept of the National Informatization Program: Law of Ukraine. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (IVR)*, 1998, № 27-28, ст.182.

13. Iarovenko H. M. (2018). A systematic approach to the formalization of the concept of "Information Security". *Prychornomorski ekonomichni studii*. № 34. С. 239–244.

УДК 338.242(477)

JEL O032

Білько Станіслав Сергійович, здобувач третього (наукового) рівня вищої освіти. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Інституційне забезпечення інформаційної безпеки України**. Актуалізовано проблематику забезпечення інформаційної безпеки України в умовах поглиблення цифрових трансформацій національної економіки як наслідок інформаційно-технологічного розвитку. Обґрунтовано необхідність формування сприятливого регуляторного середовища як базису розроблення ефективних форм реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки. Теоретико-методологічною основою дослідження інституційного забезпечення інформаційної безпеки визначено фундаментальні положення інституціоналізму та неоінституціоналізму. Доцільність використання інституціонального підходу аргументовано ефективністю його інструментарію у процесах формування інституційної архітектури й механізму забезпечення інформаційної безпеки. Виконано деталізацію та систематизацію категоріального апарату інституціоналізму, зокрема понять «інститут», «інституції», «інституційне забезпечення» та виокремлено в його структурі інституційно-правове та інституційно-організаційне забезпечення. Проаналізовано інституційно-правове забезпечення з точки зору сформованості законодавчої бази у напрямі забезпечення стану захищеності інформаційного середовища та протидії ризикам і загрозам, спричиненим поширенням негативних інформаційних впливів. Здійснено детальне дослідження інституційно-організаційного забезпечення як системи організацій (органів влади), які забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері інформаційної безпеки. На основі використання системного підходу представлено архітектуру інституційного забезпечення інформаційної безпеки. Доведено, що інституційно-правове й інституційно-організаційне забезпечення інформаційної безпеки з урахуванням взаємозв'язків між суб'єктами становлять інституційне середовище інформаційної безпеки, від ефективності функціонування якого буде залежати рівень забезпечення захисту інтересів громадян, суб'єктів господарювання та держави в цілому як соціальних об'єктів інформаційної безпеки.

Ключові слова: інформаційна безпека, інституційне забезпечення, архітектура, інституційно-правове забезпечення, інституційно-організаційне забезпечення.

UDC 338.242(477)

JEL O032

Bilko Stanislav, PhD student. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». **Institutional Support of Information Security of Ukraine**. The article actualizes the issue of ensuring information security of Ukraine in the conditions of deepening digital transformations of the national economy. The necessity of forming a favorable regulatory environment as a basis for developing effective forms of implementing state policy in the field of information security is substantiated. The theoretical and methodological basis for the study of institutional support for information security identified the fundamental provisions of institutionalism and neo-institutionalism. The article details and systematizes the categorical apparatus of institutionalism. The author's definition of institutional support of information security is presented and institutional-legal and institutional-organizational support is singled out in its structure. Based on the use of a systematic approach, the architecture of institutional support of information security is presented.

Key words: information security, institutional support, architectonics, institutional and legal support, institutional and organizational support.